

Секція 5

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСАДИ ТА МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПІДРОЗДІЛАМИ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Загородній В. Є.

ректор Національного університету «Одеська юридична академія»,
професор кафедри криміналістики, кандидат юридичних наук

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Євроінтеграційні процеси в Україні вимагають значного реформування системи правосуддя та правоохоронних органів в нашій державі. Результатом такого реформування є оновлення організаційно-правової та функціональної структури раніше існуючих органів, часткова ліквідація старих правоохоронних структур чи вилучення у них певних повноважень, а також створення нових правоохоронних органів.

Найбільше складностей як у законодавця, так й у інших учасників правовідносин, що пов'язані зі сферою протидії злочинності та захистом інтересів окремих осіб та держави в цілому, виникає саме у зв'язку із функціонуванням новостворених суб'єктів правоохоронної діяльності. Одним із таких суб'єктів виступає Державне бюро розслідувань, діяльність якого спрямована на боротьбу зі злочинністю шляхом запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції (Про Державне бюро розслідувань [Електронний ресурс]: Закон України від 12 листопада 2015 року № 794-VIII: станом на 22 травня 2019 р. Електрон. текст. дані. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19>). Відповідно до п. 4 ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України слідчі органів Державного бюро розслідувань здійснюють досудове розслідування злочинів, вчинених високопосадовцями та службовцями, що очолюють державні та правоохоронні органи, народними депутатами України, суддями, працівниками правоохоронних органів та іншими особами, посади яких належать до категорії «А» (крім випадків, коли

досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України). Також до підслідності Державного бюро розслідувань віднесено розслідування злочинів, вчинених проти встановленого порядку несення військової служби (крім передбачених ст. 422 КК України) (Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI: станом на 11 січня 2019 р. Електрон. текст. дані. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>).

Віднесення до компетенції Державного бюро розслідувань зазначених злочинів ставить перед цим правоохоронним органом складні та відповідальні завдання, вирішення яких пов'язане із рядом проблемних питань. По-перше, новостворений у 2014 році орган досить складно вписувався у структуру правоохоронної системи з позиції фактичного розподілу меж правоохоронної діяльності та можливостей реальної боротьби зі злочинністю. Зазначена проблема залишається актуальною й сьогодні, адже досить часто на початку або вже у ході здійснення розслідування слідчі Державного бюро розслідувань можуть отримувати інформацію, яка за своїм змістом та сутністю торкається інтересів та компетенції Служби безпеки України, Національного антикорупційного бюро України, слідчих Державної фіскальної служби тощо. Механізм взаємодії між Державним бюро розслідувань та іншими правоохоронними органами у випадку виникнення такої ситуації й досі залишається не виробленим.

По-друге, не можна забувати про те, що до прийняття закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення діяльності Державного бюро розслідувань» у травні цього року слідчі Державного бюро розслідувань фактично могли здійснювати лише слідчу роботу (Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення діяльності Державного бюро розслідувань [Електронний ресурс]: Закон України від 16 травня 2019 року № 2720-VIII. Електрон. текст. дані. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2720-19#n7>). Проведення оперативних та оперативно-технічних заходів у рамках розслідувань Державного бюро розслідувань було можливим лише із залученням відповідних підрозділів Служби безпеки України (Аркуша Л. І. Державне бюро розслідувань як суб'єкт оперативно-розшукової діяльності / Л. І. Аркуша // Державне бюро розслідувань на шляху розбудови : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 16 червня 2018). — Одеса: Юридична література, 2018. — С. 338–341). В правовому плані така ситуація була пов'язана із тим, що в самому законі «Про оперативно-розшукову діяльність» визначалося, що в Державному бюро розслідувань оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами внутрішньої безпеки та забезпечення особистої безпеки (Про оперативно-розшукову

діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII: станом на 2 серпня 2018 р. Електрон. текст. дані. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/ed20180802>). Тепер же законодавець останніми змінами передбачив створення оперативних та оперативно-технічних підрозділів Державного бюро розслідувань, які здійснюватимуть оперативно-розшукову діяльність. Однак зміни до нормативно-правових актів не вирішують фактичної проблеми. Дозвіл на проведення оперативно-розшукової роботи та реальна можливість співробітників Державного бюро розслідувань її здійснювати (не кажучи вже про матеріально-технічне забезпечення такої діяльності) є питаннями не тотожними. А отже незалежність Державного бюро розслідувань шляхом самостійної реалізації слідчої та оперативно-розшукової діяльності у межах підслідних йому кримінальних проваджень викликає певні сумніви та занепокоєння.

По-третє, підслідні Державному бюро розслідувань злочини вчиняються спеціальними суб'єктами, які володіють певними владними, управлінськими чи іншими повноваженнями, що дозволяють їм втручатися у розслідування. Тому надзвичайно важливим є закріплення нормативно-правової та фактичної самостійності і незалежності Державного бюро розслідувань. Усунення можливості тиску на слідство з боку зацікавлених осіб є важливим кроком на шляху становлення правового громадянського суспільства, закріплення законності діяльності високопосадовців та боротьбу з корупцією і організованою злочинністю.

Крім того передбачений законодавцем гласний та негласний інструментарій збирання орієнтуючої та доказової інформації у розслідуванні дозволяє здійснювати Державному бюро розслідувань ефективну боротьбу зі злочинністю у вищих ешелонах влади. Але реалізація даної боротьби пов'язана не лише із юридичним декларуванням повноважень слідчих Державного бюро розслідувань, але й із наявністю фактичних підстав та умов її реалізації. Однією із таких умов є належне наукове та методичне забезпечення правоохоронної діяльності даного органу.

Безпосередньо на вирішення завдання, пов'язаного із забезпеченням співробітників правоохоронних органів системою науково обґрунтованих дієвих рекомендацій із оптимального, успішного та результативного проведення окремих слідчих заходів чи здійснення розслідування в цілому, спрямована наука криміналістики. Компетенція та повноваження Державного бюро розслідувань викликають необхідність оновлення існуючих та вироблення нових тактичних та методичних рекомендацій зі здійснення розслідування злочинів, підслідних йому. У п. 7 ч. 1 ст. 6 Закону «Про Державне бюро розслідувань» зазначаються, що до його повноважень відноситься розробка та

затвердження методик розслідування окремих видів злочинів. Однак, як слушно зазначає В. В. Тіщенко, вказане у Законі поняття є не зовсім точним, адже з практичної точки зору мова скоріше йде про розслідування злочинів, що вимагають застосування положень методик різного рівня — комплексних, міжвидових, видових, підвидових (Тіщенко В. В. Щодо формування методик розслідування злочинів, підслідних Державному бюро розслідувань / В. В. Тіщенко // Державне бюро розслідувань: на шляху розбудови: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 16 червня 2018 р. / редкол.: Г. О. Ульянова (голова) та ін. — Одеса: Юрид. літ, 2018. — С. 335–336). При цьому науковці повинні враховувати специфіку діяльності даного правоохоронного органу, його можливості у матеріально-технічному, організаційно-правовому та кадровому плані (Гресь Ю. О. Особливості криміналістичного тактичного та методичного забезпечення діяльності слідчих Державного бюро розслідування / Ю. О. Гресь // Державне бюро розслідувань: на шляху розбудови: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 16 червня 2018 р. / редкол.: Г. О. Ульянова (голова) та ін. — Одеса: Юрид. літ, 2018. — С. 360–361). Тобто при розробці методичних рекомендацій за здійснення розслідування злочинів вчені-криміналісти повинні брати до уваги специфіку поєднання слідчої та оперативної роботи підрозділів Державного бюро розслідування, тобто окрема методика повинна враховувати не лише положення щодо початкового та подальшого та/або заключного етапів розслідування, але й етап виявлення злочинної події. Особливості тактики проведення окремих слідчих дій в межах здійснюваних розслідувань повинні стосуватися не лише слідчих (розшукових) дій, але й негласних слідчих (розшукових) дій та їх тактичних комплексів, адже саме завдяки проведенню останніх двох формується основна доказова база.

Все зазначене дозволяє зробити висновок, що Державне бюро розслідувань ще перебуває на шляху становлення як самостійний правоохоронний орган, що здійснює розслідування групи злочинів, які носять значну суспільну небезпечність. Тому науковці, які здійснюють свої пошуки у різних сферах права, мають об'єднати зусилля задля наукового забезпечення ефективної та об'єктивної діяльності даного правоохоронного органу.